

**PROGRAM DZIAŁAŃ NA RZECZ BEZDOMNYCH
W GMINIE PSZCZYNA
W LATACH 2021-2025**

Pszczyna, 2020 rok

Wprowadzenie

W dzisiejszych czasach bezdomność stanowi problem ogólnoswiatowy i traktowana jest jako zjawisko z pogranicza patologii, a często wręcz jako zdecydowanie patologiczne. Bezdomnych można spotkać nie tylko w krajach najbiedniejszych, ale także w najbardziej rozwiniętych. Bezdomność może być rezultatem wyboru, wówczas jest zgodna z indywidualnymi preferencjami. Natomiast bezdomność z konieczności dotyka człowieka wbrew jego woli i jest odczuwana jako stan frustrującej deprivacji ze wszystkimi jej konsekwencjami psychicznymi i traktowana jako wyraz dyskryminacji społecznej.¹

Zjawisko bezdomności obecnie wyraźnie wzrasta zarówno na świecie, jak i w Polsce. Fakt ten budzi zaniepokojenie, gdyż wynika z niego, że żyje znaczna grupa ludzi, która nie ma odpowiedniego domu, będącego gwarantem bezpieczeństwa, miłości, odpoczynku, a także dającego schronienie, miejsce na sen i poczucie komfortu.

Jest to o tyle ważne, że posiadanie domu i godne w nim życie jest gwarantem prawidłowego rozwoju i funkcjonowania człowieka. Natomiast bezdomność stanowi niewątpliwie syndrom ubóstwa i pełną marginalizację życia społecznego.

Bezdomność z uwagi na skalę zjawiska, jego złożone przyczyny oraz szczególnie dotkliwe społeczno-ekonomiczne skutki, jest kwestią społeczną o zasięgu i znaczeniu globalnym, mającą swoje specyficzne, regionalne i lokalne uwarunkowania. Dotyka zarówno osób samotnych jak i rodzin z dziećmi. Jest niebezpieczna, bo towarzyszą jej inne negatywne zjawiska takie jak: narkomania, alkoholizm, prostytutka, przestępczość.

Od właściwego określenia istoty i specyfiki konkretnego przypadku bezdomności zależy odpowiedni dobór środków przeciwdziałania.

Termin „bezdomność” – wbrew swej pozornej oczywistości znaczeniowej, nastrocza wiele problemów definicyjnych. Badacze zjawiska bezdomności, a także praktycy rozwiązujący problemy osób bezdomnych, przyjmowali definicję tego pojęcia w zależności od własnych doświadczeń i potrzeb związanych z realizacją konkretnych badań czy projektów.

Krystyna Wierzbicka w jednej z pierwszych prac poświęconych badaniu sytuacji ludzi bezdomnych, stwierdza: „Pojęcia tego nie sposób zdefiniować w oderwaniu od kulturowego i społecznego kontekstu: czynników określających kulturę mieszkaniową, system norm i wartości wyznaczających sposoby zamieszkiwania, środowiskowych wzorów wejścia w posiadanie własnego domu”.

Bezdomność można definiować również w ujęciu socjologicznym, to problem społeczny charakteryzujący się brakiem miejsca stałego pobytu – brak domu, mieszkania.

Bezdomność w ujęciu psychologicznym to kryzysowy stan egzystencji osoby nie posiadającej faktycznego miejsca zamieszkania, pozbawionej środków niezbędnych by zaspokoić elementarne potrzeby, trwale wykorzenionej ze środowiska i akceptującej swoją rolę społeczną.

Istnieje również definicja prawna zawarta w ustawie o pomocy społecznej. Zgodnie z nią za osobę bezdomną uważa się „osobę niezamieszkujejącą w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i nie zameldowaną na pobyt stały,

¹ M. Porowski, M. Porowski, Bezdomność – obraz zjawiska i populacji ludzi bezdomnych, [w:] Pedagogika społeczna: człowiek w zmieniającym się świecie, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Żak, Warszawa 1995, s. 433–434.

w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności i dowodach osobistych, a także osobą nie zamieszkującą w lokalu mieszkalnym i zameldowaną na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania”.

Jednak jak podkreśla wielu badaczy, bezdomność jest przede wszystkim zjawiskiem społecznym, nie poddającym się opisowi w kategoriach czysto prawnych. Ani formalne prawo do zamieszkania w danym lokalu ani brak tego prawa nie przesądzają bowiem niczego w kwestii bezdomności.

Ta wielość definicji świadczy o tym, że jest to złożony, wieloaspektowy problem.

Przyczyny bezdomności

Bogna Bartosz i Ewa Błażej w pozycji pt. „O doświadczaniu bezdomności” dokonują następującej typologii przyczyn bezdomności:

- przyczyny społeczne – bezrobocie, likwidacja hoteli robotniczych, brak opieki nad wychowankami domów dziecka po ukończeniu 18 roku życia, brak miejsc w domach pomocy społecznej dla osób starszych;
- patologie i choroby – alkoholizm, narkomania, prostytutka, przestępczość, znęcanie się nad rodziną;
- uwarunkowania psychologiczne – wybór innego stylu życia;
- regulacje prawne – możliwość eksmisji bez wskazania lokalu socjalnego.

Do najczęstszych przyczyn bezdomności zalicza się przede wszystkim:

- rozpad rodziny, a więc zerwanie więzi formalnych, psychologicznych i społecznych oraz brak możliwości spełniania przez rodzinę jej podstawowych funkcji;
- eksmisje - prawny nakaz opuszczenia lokalu, spowodowany w ponad 90% przypadków zadłużeniem lokatorów z tytułu opłat za czynsz;
- opuszczenie zakładu karnego przy jednoczesnym braku możliwości powrotu do poprzedniego miejsca zamieszkania;
- brak bądź niewystarczająca ilość więzi społecznych;
- brak stałych dochodów, bezrobocie;
- przemoc w rodzinie;
- konflikty spowodowane brakiem tolerancji społecznej, szczególnie w przypadku uzależnień czy nosicielstwa wirusa HIV;
- uzależnienia;
- brak schronienia spowodowany opuszczeniem placówki opiekuńczo-wychowawczej, rodziny zastępczej, czy też szpitala psychiatrycznego;
- uchodźstwo.

Skutki bezdomności

Bezdomność niesie szereg wielowymiarowych skutków takich jak załamanie psychiczne, lęk, złość, agresja, postawy wycofywania się, utrwalona niezaradność, choroby.

Im dłużej problem bezdomności nie jest rozwiązany tym bardziej rosną jego koszty, ponoszone przez samych bezdomnych jak i całe społeczeństwo.

Skutki zdrowotne i społeczne bezdomności:

- zdrowotne skutki bezdomności:
 - wyniszczenie fizyczne;
 - choroby, odmrożenia;
 - zwiększona podatność na zakażenie bakteriologiczne i wirusowe.

- społeczne skutki bezdomności:
 - wypadanie z ról społecznych, związane z tym bezrobocie;
 - brak miejsc w szpitalach, zakładach opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi i upośledzonych umysłowo, brak należytej opieki nad osobami starszymi, a także nad młodzieżą opuszczającą placówki opiekuńczo-wychowawcze po ukończeniu 18 roku życia;
 - przestępczość;
 - łamanie przyjętych norm społecznych;
 - przyczyny związane z dysfunkcyjnością rodziny, tj. alkoholizm i inne uzależnienia, trwały rozpad rodziny, odrzucenie ze strony osób najbliższych i brak opieki z ich strony;
 - przemoc w rodzinie;
 - tendencje do samodestrukcji i do alienacji;
 - przyczyny natury psychologicznej najczęściej w przypadku, gdy bezdomność jest świadomym wyborem odmiennego trybu życia;
 - niezdolność do trwałych związków.

Podstawowym problemem w usamodzielnieniu osób bezdomnych jest brak odpowiedniej ilości bazy mieszkaniowej. Bezdomność jest kluczowym problemem szczególnie w okresie zimy. W okresie niskich temperatur większa liczba osób bezdomnych wymaga natychmiastowej interwencji w celu zapewnienia schronienia. Stąd też konieczność współpracy pomocy społecznej ze Strażą Miejską, Policją, placówkami służby zdrowia, organizacjami pozarządowymi. Szczególnie wiele problemów powstaje w sytuacji, gdy osoba bezdomna wymaga pomocy medycznej, w tym również hospitalizacji, a nie nabyła prawa do świadczeń zdrowotnych. Osoby bezdomne stają się grupą społeczną coraz bardziej izolowaną, co znacznie utrudnia ich integrację ze środowiskiem oraz powrót do normalnego życia. Wśród bezdomnych mężczyzn i kobiet spotykamy: osoby uzależnione od alkoholu i narkotyków, byłych więźniów, bezrobotnych, rozwiedzionych, którzy wyprowadzili się lub zostali eksmitowani z dotychczasowego miejsca zamieszkania, wdowców, wdowy, osoby starsze i niepełnosprawne, osoby upośledzone lub chore psychicznie.

Bezdomnymi stają się też kobiety samotnie wychowujące dzieci, mające czasem problem alkoholowy, ofiary przemocy. Zjawiskiem coraz częściej spotykanym jest rosnąca liczba bezdomnych rodzin.

Bezdomność rodzi problemy i współwystępuje z nimi, co powoduje znaczne nasilenie i trwałość tych sytuacji, a tym samym czyni bardzo trudnym proces przezwyciężania zjawisk patologicznych oraz proces wychodzenia z bezdomności. Zbiorowość bezdomnych cechuje się dużym zróżnicowaniem wewnętrznym. Wpływa na to różnorodność przyczyn bezdomności, o czym

wspomniano na wstępie. Świadczona pomoc powinna być zatem silnie zindywidualizowana ze względu na odmienną sytuację poszczególnych osób, ich cech osobowości, potrzeb, postaw wobec własnej bezdomności, umiejętności odnalezienia się i poradzenia sobie w tej sytuacji.

Zdecydowanym priorytetem pozostaje zapewnienie schronienia, dążenie do ustabilizowania sytuacji oraz ograniczenie czy wyeliminowanie przyczyn bezdomności, tym bardziej, że jest to zjawisko stanowiące dla społeczeństwa zagrożenie spokoju, bezpieczeństwa, ale także zagrożenie epidemiologiczne.

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 roku (t.j. Dz. U z 2020 r., poz. 1876) do zadań własnych z zakresu pomocy społecznej o charakterze obowiązkowym, realizowanych przez gminy należy m.in. udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym. To samorządy lokalne są ustawowo zobowiązane do udzielania schronienia, które następuje przez przyznanie tymczasowego miejsca noclegowego.

Założenia programu

Wszelkie działania na rzecz bezdomnych należy realizować we współpracy z różnorodnymi sektorami rządowymi, samorządowymi i pozarządowymi. Głównym celem jest zmniejszenie liczby osób zagrożonych bezdomnością i osób bezdomnych poprzez wspieranie działań nakierowanych na przeciwdziałanie i rozwiązywanie problemu bezdomności.

Skuteczna pomoc osobom bezdomnym powinna wynikać z następujących założeń:

- nikt nie powinien być zmuszony okolicznościami życiowymi do dożywotniej bezdomności;
- pomoc, którą otrzymują osoby i rodziny powinna prowadzić do uzyskania bądź odzyskania zdolności do niepatologicznego funkcjonowania w społeczeństwie;
- bezdomnym należy umożliwić godne warunki bytowania;
- nie wolno dopuszczać do sytuacji by udzielana pomoc była nadużywana przez te osoby lub by prowadziła do uzależnienia od niej;
- należy zagwarantować osobom bezdomnym równość w dostępie do oświaty, służby zdrowia, mieszkalnictwa i innych praw obywatelskich.

Cele programu

Celami programu przede wszystkim jest:

- wzmocnienie i usprawnienie systemu interwencji, ochrony zdrowia i życia osób bezdomnych;
- wychodzenie z bezdomności i zapobieganie jej;
- zwiększenie samodzielności osób bezdomnych poprzez system usług reintegracji zawodowej i społecznej;
- współpraca z różnymi sektorami rządowymi, samorządowymi i pozarządowymi, również spoza zasięgu pomocy społecznej na polu bezdomności;
- udzielanie pomocy, dzięki której będzie możliwe doprowadzenie do uzyskania bądź odzyskania zdolności do niepatologicznego funkcjonowania w społeczeństwie;
- niedopuszczanie do sytuacji by udzielana pomoc była nadużywana przez te osoby lub by prowadziła do uzależnienia się od niej;

- podejmowanie działań zmierzających do zabezpieczania społeczeństwa przed związanymi z bezdomnością zagrożeniami bezpieczeństwa i spokoju publicznego;
- zagwarantowanie osobom bezdomnym równego dostępu do oświaty, służby zdrowia, mieszkalnictwa, wydawania dokumentów tożsamości, meldunku.

Sposoby realizacji

Udzielenie pomocy w formie schronienia następuje poprzez przyznanie tymczasowego schronienia w noclegowni, schronisku dla bezdomnych albo schronisku dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi.

- **Schronisko dla bezdomnych** zapewnia osobom bezdomnym, które podpisały kontrakt socjalny, całodobowe, tymczasowe schronienie oraz usługi ukierunkowane na wzmacnianie aktywności społecznej, wyjście z bezdomności i uzyskanie samodzielności życiowej.

- **Schronisko dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi** zapewnia osobom bezdomnym, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspakajaniu niezbędnych potrzeb życiowych, ale nie wymagają usług w zakresie świadczonego przez jednostkę całodobowej opieki, zakład opiekuńczo-leczniczy lub zakład pielęgnacyjno-opiekuńczy, tymczasowe schronienie wraz z usługami opiekuńczymi oraz usługami ukierunkowanymi na wzmacnianie aktywności społecznej, w miarę możliwości wyjście z bezdomności i uzyskanie samodzielności życiowej. Jest to stosunkowo nowa forma placówki, której wprowadzenie miało na celu uzupełnienie dotychczasowych form udzielania schronienia przez gminę, a tym samym wyeliminowanie luki w zakresie możliwości uzyskania pomocy przez osoby bezdomne, które z powodu bezdomności nie mają możliwości otrzymania świadczenia w postaci usług opiekuńczych.

- **Noclegownia** zapewnia schronienie osobom bezdomnym, świadcząc tymczasową pomoc w postaci miejsca noclegowego, w ramach której umożliwia spędzenie nocy w warunkach gwarantujących ochronę życia i zdrowia.

- **Ogrzewalnia** świadczy usługi w okresie od 1 października do 30 kwietnia, przez 7 dni w tygodniu, w godzinach od 18⁰⁰ do 8⁰⁰ lub przez całą dobę - jeżeli na terenie gminy nie funkcjonuje noclegownia. Ogrzewalnia umożliwia interwencyjny, bezpieczny pobyt w ogrzewanych pomieszczeniach wyposażonych co najmniej w miejsca siedzące.

Noclegownia, schronisko dla osób bezdomnych, schronisko dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi i ogrzewalnia powinny spełniać minimalne standardy podstawowych usług i minimalne standardy obiektów, w tym w zakresie odpowiednich warunków higienicznych i sanitarnych oraz odpowiednich warunków do odpoczynku, określone w przepisach ustawy o pomocy społecznej.

Ogólna diagnoza rozmiaru i charakterystyka problemu bezdomności w Gminie Pszczyña

Przy omawianiu problemu bezdomności konieczne jest jego zdefiniowanie. W znaczeniu formalno-prawnym według ustawy o pomocy społecznej **osoba bezdomna** - jest to osoba niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowana na pobyt stały, w rozumieniu przepisów

o ewidencji ludności i dowodach osobistych, a także niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym i zameldowana na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania. Bezdomność to nie zawsze brak mieszkania. Należy raczej mówić o ludziach w kryzysie wykorzenionych społecznie i nieprzystosowanych do życia w zorganizowanym społeczeństwie.

W praktyce mamy do czynienia z szerszym pojęciem osób bezdomnych, którymi są obywatele polscy przebywający w kraju, którzy nie dysponują pomieszczeniem ani miejscem spełniającym warunki mieszkalne, lub nie są w stanie korzystać z przysługującego im miejsca zamieszkania (ze względów społecznych lub technicznych) np. osoby doznające przemocy od współmieszkańców, osoby opuszczające lokal bezpośrednio zagrożony np. zawaleniem lub wybuchem gazu.

O ludziach bezdomnych można mówić również w sytuacji osób pomieszkujących u rodziny czy znajomych, osób, które nigdy nie ubiegały się o pomoc społeczną. Wśród bezdomnych wyodrębnić można bezdomnych ulicznych oraz bezdomnych schroniskowych. Ci pierwsi doświadczają bezdomności sensu stricto, tak zwanej głębokiej, gdyż nie korzystają ze schronienia w różnego rodzaju placówkach dla bezdomnych. Zamieszkują klatki schodowe, pustostany. Śpią na dworcach, zabudowanych pomieszczeniach na segregowane śmieci czy też na ławkach w parku lub pod mostem.

Natomiast w skład populacji określonej jako bezdomni schroniskowi wchodzi ludźmi zaspokajający swoje potrzeby mieszkaniowe w różnego rodzaju obiektach, czyli w schroniskach, noclegowniach czy ogrzewalniach. Wymienione obiekty najczęściej są oblegane przez bezdomnych w okresie jesienno-zimowym, kiedy to warunki pogodowe są bardzo niesprzyjające, aby móc spędzić noc poza schronieniem.

Rozwiązywanie kwestii bezdomności prowadzone jest głównie na szczeblu lokalnym a wszelkie działania prowadzone na rzecz osób bezdomnych wymagają współpracy różnych sektorów: rządowego, samorządowego i pozarządowego.

Ze sprawozdań MPiPS-03, sporządzanych co roku przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Pszczynie, wynika, że w roku 2019 udzielono pomocy w formie schronienia 43 rodzinom, w tym 54 osobom w tych rodzinach. Koszt tej pomocy wyniósł 308 877,00 zł.

Tabela nr 1. Pomoc w formie schronienia udzielana osobom bezdomnym przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Pszczynie

Wyszczególnienie	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019
Liczba osób, którym decyzją przyznano świadczenie	54	50	43	54	52
Liczba świadczeń ²	9 917	8 268	10 096	10 077	9528
Kwota świadczeń	218 194	217 239	225 374	275 680	308 877
Liczba rodzin, którym przyznano świadczenie	43	40	39	48	43
Liczba osób w tych rodzinach	54	50	45	54	54

Źródło: OPS Pszczyna

² 1 świadczenie tj. koszt jednego osobodnia, czyli stawki dziennej w schronisku

Jak wynika z powyższego zestawienia, liczba osób bezdomnych, które są objęte pomocą w formie schronienia w poszczególnych latach podlega niewielkim wahaniom i wynosi średnio ponad 50 osób rocznie. Koszt zapewnienia schronienia jaki ponosi Gmina Pszczyna/Ośrodek Pomocy Społecznej od 3 lat wzrasta, co jest związane przede wszystkim z kosztem osobodnia w schroniskach z usługami opiekuńczymi, w których koszty utrzymania są znacznie wyższe (koszt osobodnia w roku 2019 w schroniskach dla bezdomnych wynosił średnio ok. 30 zł natomiast w schronisku dla bezdomnych z usługami opiekuńczymi 80 zł za każdy dzień pobytu). Natomiast koszt pobytu w mieszkaniach chronionych OPS w roku 2019 wynosił 183,36 zł miesięcznie. Koszt ten w znacznej mierze pokrywany jest przez zamieszkujące w nim osoby.

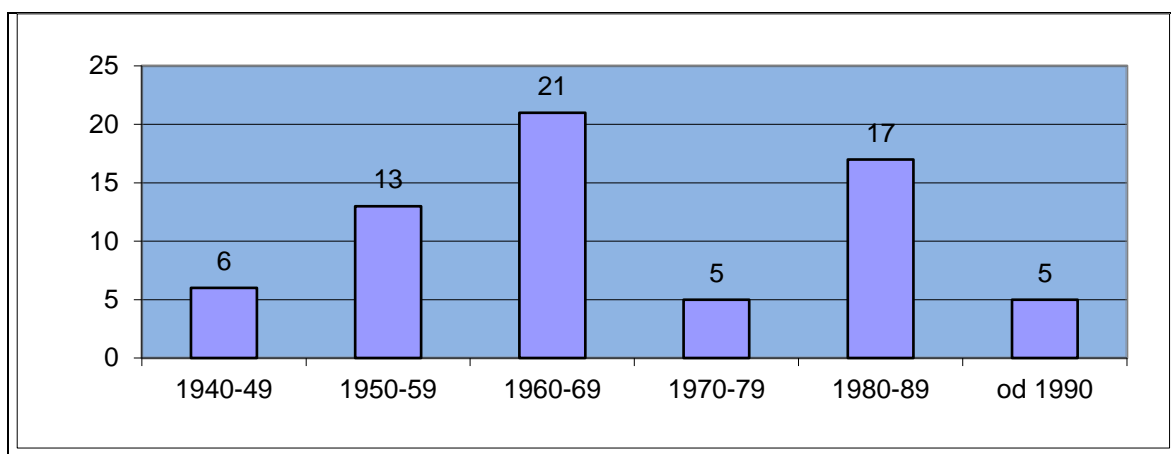
Koszt poniesiony przez OPS na wydatki związane ze schronieniem jest pomniejszany o wpłaty osób bezdomnych za pobyt w ośrodkach wsparcia, do których zalicza się schroniska i domy dla bezdomnych a także wpłaty osób zamieszkujących w mieszkaniach chronionych OPS. Do 31 grudnia 2019 roku obowiązywała Uchwała Nr XXXV/389/17 Rady Miejskiej w Pszczynie z dnia 22 czerwca 2017 roku w sprawie ustalenia zasad ponoszenia odpłatności za pobyt w ośrodkach wsparcia i mieszkaniach chronionych, podjęta zgodnie z art. 97 ustawy o pomocy społecznej.

Z uwagi na nowelizację ustawy o pomocy społecznej zachodziła potrzeba ponownego uregulowania kwestii odpłatności za pobyt w ośrodkach wsparcia dla osób bezdomnych i pozbawionych schronienia, jak również korzystających z mieszkań chronionych i w konsekwencji uchylenia dotychczasowej obowiązującej w tym zakresie uchwały. Od dnia 1 stycznia 2020 r. obowiązuje Uchwała NR XIV/203/19 Rady Miejskiej w Pszczynie z dnia 21 listopada 2019 roku w sprawie ustalenia zasad ponoszenia odpłatności za pobyt w ośrodkach wsparcia i mieszkaniach chronionych.

Z danych za rok 2019, opracowanych przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Pszczynie, wynika, że wśród zbiorowości 54 bezdomnych, niektórzy bezdomni korzystali z pomocy jedynie okresowo. Wynikało to z nieumiejętności dostosowania się do zasad współżycia społecznego w placówkach i w rezultacie samowolnego opuszczenia placówki, jak również nieprzestrzegania obowiązujących zasad i norm w placówce czego rezultatem bywa dyscyplinarne usunięcia z placówki. Zdarzają się także sytuacje, że osoba bezdomna znajduje na jakiś czas lokum dla siebie we własnym zakresie. Najwięcej bezdomnych to osoby urodzone w latach 1960-1969 oraz 1980-89, a więc są to osoby w wieku 51-60 lat oraz osoby w wieku 31-40 lat. Osoby młodsze to 4 kobiety zamieszkujące wraz z dziećmi mieszkania chronione OPS oraz 14 mężczyzn.

Wykres nr 1. Bezdomni klienci OPS w Pszczynie w 2019 r. wg dekady urodzenia

ilość

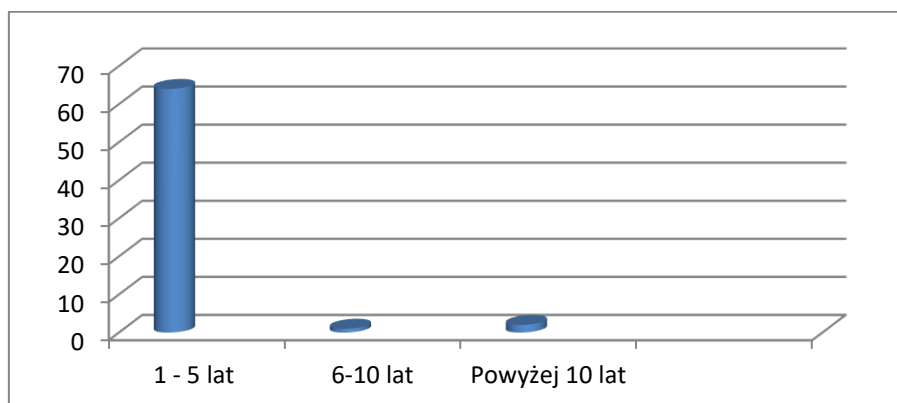
rok urodzenia

Źródło: OPS Pszczyna.

Z dokonanej analizy wynika, że w roku 2019 na terenie Gminy przebywało także 13 osób bezdomnych, które nie wyraziły zgody na skierowanie do schroniska dla bezdomnych nocując najczęściej na klatkach schodowych, w piwnicach i pustostanach, bądź kątem czasowo u różnych osób. Tym samym liczba bezdomnych, którzy w roku 2019 byli objęci wsparciem OPS wyniosła 67 osób, a wśród tej liczby 58 to mężczyźni, a 9 to kobiety. Są to osoby, które pozostają w bezdomności w większości od 1 do 5 lat (64 osoby), jedna przez okres od 6-10 lat a dwie powyżej 10 lat.

Dane te przedstawia wykres nr 2. Wśród tej grupy 17 osób posiadało problem alkoholowy, jedna osoba była uzależniona od środków psychoaktywnych, a 3 osoby chorowały psychicznie.

Wykres nr 2. Czasokres pozostawania w problemie bezdomności

Źródło: OPS Pszczyna

Do mieszkań chronionych OPS kierowane są także bezdomne kobiety również te z dziećmi, które zostały pozbawione schronienia najczęściej w wyniku konfliktu, czy też przemocy ze strony najbliższych.

Okres pozostawania bezdomnym wynosi od 1 roku do 15 lat, a więc jest dosyć zróżnicowany. Nowym problemem mogą być osoby przyjeżdżające za pracą z nowych krajów UE, a także spoza

granic Unii Europejskiej. Obecnie w Gminie Pszczyna nie odnotowano w tym zakresie zjawiska bezdomności.

Od 2009 roku Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wprowadziło *Ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych oraz Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz ludzi bezdomnych w województwach (od 2010 r.)*.

Badanie to przeprowadza się w całym kraju w nocy w tym samym wyznaczonym przez Ministerstwo terminie, najczęściej w lutym. W badaniu uczestniczy Policja wraz z pracownikiem socjalnym OPS oraz Straż Miejska. Wyniki badania przedstawia tabela Nr 2. Nie ujawniono żadnych osób znajdujących się w pustostanach, opuszczonych szopach, piwnicach itp.

Tabela Nr 2. Ogólnopolskie liczenie bezdomnych

Rok liczenia bezdomnych	Liczba bezdomnych przebywających na terenie gminy	Liczba mężczyzn	Liczba kobiet	Liczba dzieci do 18 r.ż. *
2017	18	0	11	7
2018	10	0	7	3
2019	10	0	5	5

* dane dotyczą bezdomnych kobiet przebywających w mieszkaniu chronionym OPS wraz z dziećmi.

Źródło: OPS Pszczyna

Osoba pozbawiona dachu nad głową jest pozbawiona relacji międzyludzkich, poczucia bezpieczeństwa i na ogół pozbawiona też nadziei na możliwość wyjścia z tej sytuacji. To degraduje człowieka i daje mu poczucie niższości. Im dłużej taka sytuacja trwa tym mniejsza jest motywacja do podejmowania prób wyjścia z bezdomności.

Zbiorowość bezdomnych jest bardzo zróżnicowana, na co wpływa także różnorodność przyczyn bezdomności. Świadczona pomoc powinna być silnie zindywidualizowana ze względu na odmienność tych sytuacji, cech osobowości itp.

Zdecydowanym priorytetem pozostaje zapewnienie schronienia, dążenie do eliminacji przyczyn bezdomności.

Proces wychodzenia z bezdomności jest trudny i długotrwały, wymaga wieloletniej pracy i zaangażowania zarówno ze strony osoby bezdomnej jak również pracujących z nią specjalistów. Najlepsze efekty reintegracji społecznej i zapobiegania wykluczeniu społecznemu osób bezdomnych, można osiągnąć realizując działania w trzech sferach:

1. Łagodzenie skutków bezdomności.
2. Działań na rzecz wychodzenia z bezdomności.
3. Przeciwdziałania bezdomności.

Podstawowymi działaniami na rzecz łagodzenia skutków bezdomności jest zapewnienie osobie bezdomnej noclegu, stosownego do pory roku ubioru i wyżywienia.

Działania na rzecz wychodzenia z bezdomności skupiają się przede wszystkim na trzech obszarach, tj. sytuacji zdrowotnej, zawodowej i mieszkaniowej, poprzez:

- podjęcie niezbędnego leczenia, w tym także odwykowego,

- motywowaniu osoby bezdomnej do rejestracji w PUP i podjęcia aktywności zawodowej,
- złożeniu wniosku o mieszkanie z zasobów gminy.

Przeciwdziałanie bezdomności wymaga zintegrowanych działań zapobiegających zadłużeniom i eksmisjom na bruk. Takie działania są podejmowane poprzez:

- dotację do wydatków mieszkaniowych – pomoc pracowników socjalnych w skompletowaniu niezbędnej dokumentacji, pomoc w złożeniu wniosku i realizacji bieżących opłat (zlecenia stałe, itp.),
- informowanie OPS o konieczności podjęcia działań interwencyjnych i pomocowych w stosunku do osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym przez podmioty dysponująca zasobem mieszkaniowym,
- udzielanie informacji przez pracowników socjalnych o zasadach i możliwościach uzyskania pomocy i wsparcia w zakresie opłat mieszkaniowych, zamiany mieszkania, itp. poprzez pracę socjalną, treningi budżetowe itp.,
- udzielanie pomocy finansowej na opłaty mieszkaniowe zgodnie z ustawą o pomocy społecznej celem zmniejszenia ryzyka eksmisji,
- udział w programie korekcyjno-edukacyjnym dla sprawców przemocy realizowanym przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Pszczynie, celem poprawy relacji w rodzinie.

Warunkiem skutecznej pomocy jest diagnoza przyczyn bezdomności wraz z opracowaniem skutecznego programu terapeutycznego i wielokierunkowych działań wychodzenia z bezdomności mających na celu samorealizację osoby bezdomnej.

Określenie posiadanych zasobów w zakresie pomocy osobom bezdomnym w Gminie Pszczyna

Artykuł 75 ustawy z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej nałożył na władze publiczne obowiązek przeciwdziałania bezdomności. W praktyce realizacja tego obowiązku powinna polegać na podejmowaniu działań profilaktycznych zapobiegających powiększaniu się problemu bezdomności, podejmowaniu pomocy pasywnej zaspokajającej podstawowe potrzeby osób bezdomnych oraz działań wspierających, umożliwiających wyjście z bezdomności.

Zgodnie z art. 17 ust. 1 pkt 3 ustawy o pomocy społecznej do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym należy udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym.

Realizując założenia Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu³, począwszy od 2016 r. wprowadzono istotne zmiany w ustawie o pomocy społecznej, mające na celu uporządkowanie systemu pomocy osobom bezdomnym. Obok udzielanych dotychczas świadczeń zaspokajających podstawowe potrzeby bytowe wprowadzono nowe rozwiązania ukierunkowane na wzmacnianie aktywności społecznej, uzyskanie samodzielności życiowej i wyjście z bezdomności. Określono standardy podstawowych usług i obiektów (schronisk dla osób

³ Uchwała nr 165 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. w sprawie przyjęcia programu pod nazwą Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji (M.P. poz. 787).

bezdomnych, schronisk dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi, noclegowni i ogrzewalni), a także kwalifikacje osób świadczących usługi na rzecz bezdomnych.

Jak wynika z raportu NIK - Informacja o wynikach kontroli - Działania Wspierające i Aktywizujące Osoby Bezdomne - LRZ.430.003.2019 Nr ewid. 155/2019/P/18/096/LR – zmiany wprowadzone w ustawie o pomocy społecznej przyczyniły się do tworzenia przez gminy systemu formalnych działań na rzecz osób bezdomnych poprzez zawieranie umów z podmiotami niepublicznymi na zakup usługi udzielenia tymczasowego schronienia w odpowiedniej formie lub porozumień administracyjno-prawnych z innymi gminami.

W efekcie zmian, rady gmin podejmowały uchwały dotyczące wyrażenia zgody na zawarcie porozumień międzygminnych w zakresie powierzenia do realizacji zadań oraz uchwał dotyczących odpłatności osób bezdomnych za pobyt w schronisku. Jak wynika ze wspomnianego raportu, gminy są zobowiązane udzielać pomocy osobom bezdomnym we wszystkich formach określonych w ustawie o pomocy społecznej.

W roku 2019 Gmina Pszczyna/Ośrodek Pomocy Społecznej, w wyniku postępowania o udzielenie zamówienia publicznego o nazwie „Zapewnienie schronienia dla osób bezdomnych z terenu Gminy Pszczyna w 2019 roku”, realizowanego w procedurze określonej w art. 130 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1843 z późn. zm.), udzieliła zamówienia następującym wykonawcom:

1. Fundacji Dobrego Pasterza, ul. Skalica 1, 43-450 Ustroń – na część ogłoszenia tj.: Schronisko dla bezdomnych kobiet i kobiet z dziećmi.
2. Stowarzyszeniu im. św. Jana Pawła II Pomoc potrzebującym Rybnicki Bank Drugiej Ręki, ul. 1 Maja 80, 44-206 Rybnik- na część ogłoszenia, tj.: Schronisko z usługami opiekuńczymi dla bezdomnych mężczyzn.

Ponadto Gmina Pszczyna na podstawie art. 74 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym zawarła Porozumienie Międzygminne z Gminą Czechowice -Dziedzice dotyczące przyjmowania bezdomnych mężczyzn z terenu Gminy Pszczyna do Noclegowni prowadzonej przez Gminę Czechowice - Dziedzice. Porozumienie zostało ogłoszone w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego z dnia 13 lutego 2019 r. poz. 1421. Gmina Pszczyna zobowiązana jest zgodnie z tym Porozumieniem uiszczać opłatę stałą w kwocie 150 zł miesięcznie.

W zakresie pomocy w formie schronienia dla bezdomnych mężczyzn nie wpłynęła żadna oferta na ogłoszone postępowanie o udzielenie zamówienia publicznego, w związku z tym Ośrodek kierował bezdomnych mężczyzn do Schronisk dla bezdomnych mężczyzn biorąc pod uwagę odległość od siedziby OPS oraz koszt pobytu w placówce.

W kolejnym postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego o nazwie „Zapewnienie schronienia dla osób bezdomnych z terenu Gminy Pszczyna w 2020 roku” Gmina Pszczyna udzieliła zamówienia wykonawcom:

1. Fundacji Dobrego Pasterza, ul. Skalica 1, 43-450 Ustroń – na część ogłoszenia tj.: Schronisko dla bezdomnych kobiet i kobiet z dziećmi.
2. Stowarzyszeniu im. św. Jana Pawła II Pomoc potrzebującym Rybnicki Bank Drugiej Ręki, ul. 1 Maja 80, 44-206 Rybnik- na część ogłoszenia, tj.: Schronisko z usługami opiekuńczymi dla bezdomnych mężczyzn.

3. Chrześcijańskie Stowarzyszenie Dobroczynne Oddział terenowy w Rybniku-Niewiadomiu, ul. Sportowa 136/1, 44-273 Rybnika część ogłoszenia tj.: „Schronisko dla bezdomnych mężczyzn”.

Ponadto Gmina Pszczyna ponownie zawarła Porozumienie Międzygminne Nr OR.031.4.2020 z dnia 29 stycznia 2020 r. z Gminą Czechowice - Dziedzice dot. przyjmowania bezdomnych mężczyzn z terenu Gminy Pszczyna do Noclegowni prowadzonej przez Gminę Czechowice - Dziedzice. Porozumienie zostało ogłoszone w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego z dnia 3 kwietnia 2020 r. poz. 2970. Gmina Pszczyna zobowiązana jest zgodnie z tym Porozumieniem uiszczać w roku 2020 opłatę stałą w kwocie 200 zł miesięcznie.

Nie zachodziła potrzeba udzielania pomocy w formie schronienia z usługami opiekuńczymi dla bezdomnych kobiet.

Wojewoda prowadzi rejestr miejsc, w których Gmina udziela tymczasowego schronienia. Zgłoszenia do rejestru dokonuje Gmina. Dane z rejestru udostępnia się na stronie internetowej urzędu wojewódzkiego.

Formy pomocy osobom bezdomnym o charakterze doraźnym

Tworzenie warunków do zaspokajania potrzeb osób bezdomnych w Gminie, których realizacja wynika z zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym z zakresu pomocy społecznej. Gmina ma obowiązek zabezpieczyć osobie bezdomnej:

- posiłek - w odniesieniu do bezdomnych znacznie niepełnosprawnych OPS zorganizuje posiłki w miejscach ich pobytu. Pozostali bezdomni – otrzymują posiłek w schroniskach. Gdy korzystają z pomocy finansowej OPS organizują posiłek we własnym zakresie bądź korzystają z posiłków gotowych w barach,
- ubranie - każdorazowo według potrzeb dokonuje się zakupu odzieży z zasiłków z pomocy społecznej przyznanych osobie bezdomnej,
- nocleg - stworzenie możliwości zabezpieczenia dachu nad głową przez kierowanie do schronisk, z którymi Gmina Pszczyna zawarła umowę na świadczenie pomocy w formie schronienia, zabezpieczenie środków na przejazd lub zorganizowanie transportu dla osób niesamodzielnych,
- usługi opiekuńcze – w razie takiej potrzeby, szczególnie osobom bezdomnym opuszczającym szpitale, a wymagającym opieki w zakresie całodobowym, skompletowanie wniosku o umieszczenie w Domu Pomocy Społecznej, a do czasu uzyskania miejsca w DPS umieszczenie w schronisku z usługami opiekuńczymi lub zakładach opiekuńczo-leczniczych,
- pomoc materialna – dostosowana do sytuacji osoby bezdomnej, jej współpracy z pracownikiem socjalnym w zakresie wykorzystania własnych uprawnień, zasobów i możliwości celem poprawy sytuacji materialnej, podejmowania działań zmierzających do wychodzenia z bezdomności i przewycięzaniu trudnej sytuacji życiowej. Pomoc ta jest zależna także od możliwości finansowych Ośrodka Pomocy Społecznej,
- zabezpieczenie potrzeb higienicznych – w postaci umycia się, odwieszawienia, wyprania i zdezynfekowania odzieży oraz pomocy lekarsko-pielęgniarskiej – ta forma pomocy jest zabezpieczona w schroniskach, do których kieruje się bezdomnych,

- indywidualny program wychodzenia z bezdomności - osoba bezdomna może zostać objęta indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności, polegającym na wspieraniu osoby bezdomnej w rozwiązywaniu jej problemów życiowych, w szczególności rodzinnych i mieszkaniowych, oraz pomocy w uzyskaniu zatrudnienia. Za osobę bezdomną objętą indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności ośrodek pomocy społecznej opłaca składkę na ubezpieczenie zdrowotne na zasadach określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

Formy pomocy o charakterze długofalowym zmierzające do usamodzielnienia osób bezdomnych

- **Schroniska, Noclegownie i Ogrzewalnie**

Schronisko dla bezdomnych zapewnia osobom bezdomnym, które podpisały kontrakt socjalny, całodobowe, tymczasowe schronienie oraz usługi ukierunkowane na wzmacnianie aktywności społecznej, wyjście z bezdomności i uzyskanie samodzielności życiowej. Natomiast schronisko dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi zapewnia osobom bezdomnym, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych, ale nie wymagają usług w zakresie świadczonej przez jednostkę całodobowej opieki, zakład opiekuńczo-leczniczy lub zakład pielęgnacyjno-opiekuńczy, tymczasowe schronienie wraz z usługami opiekuńczymi ukierunkowanymi na wzmacnianie aktywności społecznej, w miarę możliwości wyjście z bezdomności i uzyskanie samodzielności życiowej.

Podstawowy cel schroniska to zapewnienie schronienia oraz usamodzielnienie osób w nim przebywających. Schronisko powinno gwarantować dobrą jakość pracy socjalnej, różne formy terapii, resocjalizacji, rewalidacji, realizację indywidualnych programów wychodzenia z bezdomności, realizację kontraktów socjalnych. Celem terapii jest uzyskanie większej świadomości swojej rzeczywistej sytuacji życiowej, rozpoznanie przyczyn takiego stanu rzeczy, rozpoznanie własnych ograniczeń w zakresie umiejętności życiowych, wzbudzanie motywacji do rozpoczęcia procesu zmiany siebie i swojej sytuacji, uzyskanie wzrostu poczucia własnych kompetencji życiowych, a tym samym wzrostu poczucia własnej wartości oraz wpływu na siebie i swoje życie.

Noclegownia zapewnia schronienie osobom bezdomnym, świadcząc tymczasową pomoc w postaci miejsca noclegowego, w ramach której umożliwia się spędzenie nocy w warunkach gwarantujących ochronę życia i zdrowia.

Tymczasowe schronienie może być udzielane również w formie ogrzewalni, która umożliwia interwencyjny, bezpieczny pobyt w ogrzewanych pomieszczeniach wyposażonych co najmniej w miejsca siedzące.

Mieszkania chronione

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 26 kwietnia 2018 r. (Dz. U. z 2018 r., poz. 822) oraz ustawą o pomocy społecznej prowadzenie mieszkań chronionych jest zadaniem z zakresu pomocy społecznej realizowanym przez gminę i powiat. Mieszkanie chronione jest formą pomocy społecznej przygotowującą pod opieką specjalistów osoby tam przebywające do prowadzenia samodzielnego życia lub wspomagającą te osoby w codziennym funkcjonowaniu. Ośrodek Pomocy Społecznej w Pszczynie dysponuje 2 mieszkaniami chronionymi przekazanymi przez Gminę Pszczyna. Mieszkania te przeznaczone są łącznie dla 8 osób doznających przemocy, jak i dla osób i rodzin, w sytuacjach nagłych zdarzeń kryzysowych, między innymi dla osób bezdomnych. Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 kwietnia 2018 roku w sprawie mieszkań chronionych określa minimalne standardy usług świadczonych w mieszkaniach chronionych oraz minimalne standardy pomieszczeń w mieszkaniu chronionym. Zasady pobytu w mieszkaniu chronionych określa „Regulamin funkcjonowania mieszkania chronionego” wprowadzony zarządzeniem Dyrektora Ośrodka Pomocy Społecznej w Pszczynie nr DOT.013.3.2015 z dnia 20.03.2015 r.

Odpłatność za pobyt w mieszkaniu chronionym uregulowana jest Uchwałą Nr XIV/203/19 Rady Miejskiej w Pszczynie z dnia 21 listopada 2019 r. w sprawie *ustalenia zasad ponoszenia odpłatności za pobyt w ośrodkach wsparcia i mieszkaniach chronionych*.

- **Formy pomocy realizowane dla bezdomnych w środowisku**

W odniesieniu do osób bezdomnych mieszkających u rodzin czy znajomych konieczna jest przede wszystkim pomoc w uzyskaniu samodzielnego lokalu bądź powrotu do rodziny przy wsparciu ze strony Ośrodka Pomocy Społecznej. Konieczna jest również pomoc w znalezieniu pracy.

W przypadku osób mieszkających na dworcach, w kanałach ciepłowniczych, pustostanach, ogródkach działkowych konieczna jest aktywność służb społecznych. Bezdomność u tych osób jest silnie ugruntowana, najczęściej nie proszą o pomoc, są samotni lub mają niewłaściwe związki z rodziną, często manifestacyjnie pokazują brak więzi rodzinnych. Przyczyny niekorzystania z miejsc noclegowych, to często skutek zaburzeń psychicznych czy nieumiejętności dostosowania się do zasad współżycia społecznego w tych placówkach (problemy z zachowaniem trzeźwości), czasem niechęć do opuszczenia miejscowości pobytu, bądź wolny wybór osoby.

W stosunku do tych osób należy przyjąć za konieczne:

- dotarcie do tych osób i uświadomienie im, że można im pomóc,
- podjęcie przez samego bezdomnego decyzji o poszukiwaniu placówki, która może mu pomóc,
- zapewnienie wyżywienia, środków higieny i odzieży,
- udzielenie pomocy medycznej i sanitarnej,
- umożliwienie leczenia medycznego i pomocy w leczeniu uzależnień,
- udzielenie pomocy w uregulowaniu jego sytuacji rodzinnej i prawnej,
- pomoc w wyrobieniu lub odtworzeniu dokumentów osobistych,
- rozwiązanie jego sytuacji finansowej poprzez pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, emerytury, renty lub świadczeń z pomocy społecznej.

Formy pomocy winny uwzględniać specyfikę sytuacji osoby bezdomnej oraz jej wolę współdziałania. Z bezdomnym winien zostać zawarty kontrakt socjalny na okoliczność wychodzenia z bezdomności.

Zapobieganie bezdomności

Wśród przyczyn bezdomności wynikających z różnorodnych życiorysów osób bezdomnych i przyczyn powodujących utratę miejsca zamieszkania znajduje się także przyczyna prawna, która daje możliwość eksmitowania lokatora „na bruk” za zaległości w opłatach czynszu, a także z powodu znęcania się nad rodziną.

W celu zapobiegania zjawisku bezdomności należy położyć duży nacisk na działania mające zapobiec bezdomności poprzez objęcie osób i rodzin zagrożonych bezdomnością szeroko rozumianą profilaktyką, poprzez:

- analizowanie zadłużeń czynszowych pod kątem przyczyn ich powstawania,
- udzielanie pomocy w wystąpieniu z wnioskiem o rozłożenie zadłużenia na raty,
- udzielanie pomocy w dostępie do usług społecznych w postaci dodatków mieszkaniowych czy świadczeń z pomocy społecznej,
- współpraca z przedstawicielami służb publicznych (Strażą Miejską, Policją).

Działania o charakterze profilaktycznym w Gminie należy kierować m.in. do następujących osób i grup społecznych:

- wychowanków opuszczających Domy Dziecka,
- byłych więźniów i osób opuszczających zakład karny,
- środowisk patologicznych,
- osób i rodzin zagrożonych eksmisją,
- innych osób zagrożonych bezdomnością.

Biorąc pod uwagę stan faktyczny osoby bezdomne nie mają zbyt wiele szans na usamodzielnienie, często bezskutecznie szukają dróg wyjścia ze swojej sytuacji. Przedstawione propozycje wyjścia z bezdomności mają na celu złagodzić jej skutki, a w konsekwencji doprowadzić do usamodzielnienia. Program uwzględnia, zatem działania o charakterze:

- **profilaktycznym** – zapobiegające utrwalaniu się i poszerzaniu zjawiska bezdomności na terenie Gminy Pszczyzna,
- **osłonowym** – zapobiegające degradacji biologicznej i społecznej osób bezdomnych,
- **aktywizującym** – dające perspektywy wyjścia z problemu uzależnienia, bezrobocia i bezdomności a w rezultacie usamodzielnieniu.

Najważniejszym założeniem niniejszego programu jest wdrożenie działań skierowanych na łagodzenie skutków problemu bezdomności w Gminie Pszczyzna.